

КРСТО КИЛИБАРДА, Београд

ДИЈАЛЕКТИКА КАО ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКА ОСНОВА ИСТРАЖИВАЊА ПАТРИЈАРХАЛНИХ ЗАЈЕДНИЦА И КУЛТУРЕ

Једна од претпоставки адекватног усмјеравања друштвених кретања и планирања развоја патријархалних средина јесте адекватно научно познавање основних друштвених процеса, односа и свијести. Таква сазнања зависе не само од примјене комплексне научне методологије већ и од теоријско-методолошког приступа истраживању и од теоријског исходишта метода и истраживања.

Десетдешетнаесет научни развој, као и развој друштва и научне мисли о њему, показао је низ предности материјалистичке дијалектике над осталим теоријско-методолошким приступима. Тако материјалистичка дијалектика показује низ предности и у изучавању патријархалног у односу на позитивизам и функционализам. Научно изучавање патријархалних односа засновано на материјалистичкој дијалектици одбацује фетишизам чињеница, куда воде нарочито неки облици позитивизма. У складу са тим материјалистичка дијалектика показује предности над оријентацијама које друштвене науке свде на емпиријски чулне чињенице и покушавају да у њима уведу, на примјер, „језик физике” као „универзални језик” и слично. Марксистичка дијалектика и научно сазнање о патријархалном интегритету теорију и праксу на стваралачки начин насупрот многих метафизичких приступа који их у мањој или већој мјери одвајају да би их неки од њих после опет недијалектички спајали. Материјалистичка дијалектика омогућује сагледавање дијалектике односа стварности и вриједности, насупрот многих приступа који их метафизички одвајају.

Марксистичка дијалектика супротставља се функционализму и у погледу изучавања патријархалних заједница и култура, одбацујући функционалистичко схватање да су оне стабилан систем, да су њихови дјелови добро интегрисани, да сваки дио има одређену функцију јачања

и развијања система, да постоји сагласност са основним вриједностима система, да се човјек прилагођава систему, да су одступања од система девијантна и патолошка итд. Насупрот томе, марксистичка дијалектика полази од тога да су и патријархалне заједнице прожете друштвеним супротностима које се могу развити у противуречности. Према томе, оне су и релативно нестабилне и неинтегрисане, нема потпуне сагласности о вриједностима, води се борба између патријархалног и савременог, долази до изражаја превладавање патријархалног уз истовремено одбацивање онога што је негативно и развоја онога што је стваралачки вриједно, што показује могућности развоја.

Већ из реченог произлази да материјалистичка дијалектика може да буде плодоносна основа у изучавању патријархалног и у нашим условима у смислу стваралачке инспирације, сагледавања друштвених супротности; пружања основе за разликовање патријархалног и савременог, аутентичног и отуђеног; у давању одређених категорија и критеријума, стваралачких оријентација итд.

ДИЈАЛЕКТИКА СУПРОТНОСТИ ПАТРИЈАРХАЛНОГ И САВРЕМЕНОГ

Познато је, полазећи од марксистичке дијалектике, да је врло значајно за схватање суштине патријархалних односа и заједнице разумијевање, сагледавање, сазнање супротности. И патријархалне заједнице показују да су супротности „врело свеколике дијалектике”, како је писао Карл Маркс. В. И. Лењин је видио суштину или једну од суштине дијалектике као „раздвајање јединственога и спознаја његових противуречних дјелова”. Могло би се слично рећи и за дијалектику сазнања патријархалних заједница и културе, поготово у фази њиховог превазилажења социјалистичким односима и културом. Постојање ових заједница испољава се кроз борбу супротности између патријархалног и савременог на социјалистичким основама. Само одређење шта је патријархално а шта је савремено може се потпуније одредити кроз ову супротност, полазећи од марксистичке дијалектике и принципа социјалистичког хуманизма. Па и саме промјене до којих долази у патријархалним заједницама прожете су супротностима и обично долазе као један од полова супротности. Познато је да је и само кретање борба супротности. Лењин је у својим *Филозофским свескама* писао: „Кретање је јединство непрекидности (времена и простора) и прекидности (времена и простора). Кретање је противрјечност, оно је јединство противрјечности”.*

Има много показатеља који говоре да се сазнањем супротности патријархалних заједница и култура долази до њихове суштине. Штавише, патријархални односи и вриједности могу се у суштини сазнати тек ако се сазнају супротности које постоје у њима.

Супротности патријархалног друштва могуће је показати на разним питањима друштвене основе и надградње, друштвеног бића и друштвене свијести. Овом приликом задржимо се на супротностима између патријархалног и савременог у области породице и менталитета.

* В. И. Лењин, *Филозофске свеске*, стр. 241—242, Култура, Београд 1955.

а) *Дијалектика сујројносии између патријархалног и савременог у породици*

Полазећи од марксистичке дијалектике и дијалектичког социјалистичког хуманизма може се разликовати патријархалну и савремену породицу, као и патријархално и савремено у породици.

Нема сумње да социјалистичка хуманизација односа долази до изражаја и у начину ступања у брачне односе. Између осталог, и у погледу одлуке о склапању брака: да ли је она релативно самостална одлука оних који ступају у брачне односе, или је претежно патријархални утицај родбине. Полазећи од принципа и вриједности социјалистичког хуманизма, личност је више савремена и социјалистички оријентисана уколико је самостално, самосвјесно и самоодговорно ступила у брачне односе и засновала породицу. Дакле, кретање личности од хетерономије ка аутономији.

Патријархално и савремено треба тражити и у односима између брачних другова полазећи од дијалектике и принципа социјалистичког хуманизма. Тако, познато је да се не могу ускладити вриједности социјалистичког хуманизма и социјалистичке хуманизације односа између људи са монополом моћи и утицаја које има мушкарац у породици одређених патријархалних средина. Али у складу са тим није могуће прихватити ни монопол моћи и утицаја жене, каквих случајева има и у оним заједницама које се називају савременим. Полазећи од принципа и вриједности социјалистичког хуманизма и овдје у одлучивању, као и у друштву уопште, треба полазити од социјалистичке класне основе: истина, аргументи и социјалистичке вриједности. Дакле, негација биолошких основа утицаја и моћи у браку и породици.

Слично је и када се ради о односима између родитеља и дјеце. Познато је да патријархални родитељи често узимају класичну послушност своје дјеце, чак и сасвим одрасле, као критеријум поштовања и хуманих односа према њима. Социјалистички хуманизам на дијалектичким основама и овдје битно мијења односе полазећи од тога да и овдје основа утицаја треба да буде не биолошка (разлике у годинама), већ истина, аргументи и социјалистичке вриједности. На тај начин се социјалистички васпитно дјелује на омладину упућујући је да трага за социјалистичким вриједностима, истином и аргументима, као и на објективност према себи, својим родитељима, а и према другим људима. Из тога произлази да полазећи од принципа социјалистичког хуманизма и дијалектике мијења се и појам поштовања који подразумева и изношење мишљења дјеце и онда када се оно разликује од мишљења родитеља, искреност према њима, равноправност мишљења и понашања родитеља и дјеце у њиховом процјењивању на бази аргумената, истине и социјалистичких вриједности.

Међу многим чиниоцима који показују патријархално и савремено налази се и природа одлучивања и структура утицаја у породици. Природа одлучивања у породици често не упућује, не мотивише самоуправно ангажовање. Тако, остаци патријархалних односа, менталитета и одлучивања не поштују адекватно аргументе и истину, већ више старост и пол.

То се види у ситуацијама када се разликује мишљење формирано на основу убједљивих аргумената и мишљење најстаријег мушкараца, или можда најстарије жене — а одлука се доноси у складу са мишљењем најстаријег мушког лица. Тиме се нарушава принцип равноправности на основу истине и аргумената, социјалистичке вриједности, што је супротно духу самоуправног одлучивања на социјалистичким основама.

Анкетирани пољопривредници насеља Л. дали су сљедеће одговоре на питање ко из породице има највећи утицај на рјешавање сљедећих питања:

а) Шта ће се производити?

	До 27 г.	27—47 г.	Преко 47 г.
Најстарији мушкарац	67%	64%	74%
Најстарија жена	—	—	7%
Млађи чланови породице	—	4%	—
Подједнако сви чланови породице	33%	18%	7%
Онај који изнесе најубједљ. аргументе, без обзира на старост и пол	—	9%	4%
Не зна	—	—	4%

б) Шта ће се продавати?

	До 27 г.	27—47 г.	Преко 47 г.
Најстарији мушкарац	67%	59%	56%
Најстарија жена	—	—	—
Млађи чланови породице	—	4%	4%
Подједнако сви чланови породице	33%	27%	22%
Онај који изнесе најубједљивије аргументе, без обзира на старост и пол	—	14%	7%
Не зна	—	—	7%

Ови и слични одговори (добијени у истраживањима других аутора) показују колико је раширено мишљење да најстарији мушкарац има доминантан утицај у рјешавању питања газдинства и домаћинства на селу. Млађе чланове породице ријетко ко убраја међу субјекте који имају највећи утицај у рјешавању поменутих питања. Али ријетко ко и наводи да највећи утицај има оно лице из породице које изнесе најубједљивије аргументе, без обзира на старост и пол. Тако су ријетки они који сматрају да је природа одлучивања у њиховој породици о поменутих питањима таква да се приближава принципима самоуправног одлучивања, или да већ представља облик таквог одлучивања. Ако је приликом одлучивања у породици, када се одлучује о производњи и продаји, важнија старост и пол него аргументи и знање, онда се она не припрема адекватно за самоуправно ангажовање.

Али да ли анкетирани прихватају такву структуру утицаја, да ли је такав утицај пожељан?

Ево одговора земљорадника насеља Ј. на питања шта мисле — треба ли да подједнако одлучују муж и жена, или углавном или само једно од њих, на примјер, о томе да ли ће се кооперирати са задругом, да ли ће се учествовати у изградњи неког комуналног објекта:

Да ли ће кооперирати са задругом?

	До 27 г.	27—47 г.	Преко 47 г.
Подједнако муж и жена	83%	81%	57%
Углавном муж	17%	15%	30%
Углавном жена	—	2%	2%
Само муж	—	—	5%
Само жена	—	—	2%
Не зна	—	2%	2%

Да ли ће учествовати у изградњи неког комуналног објекта?

	До 27 г.	27—47 г.	Преко 47 г.
Подједнако муж и жена	56%	77%	60%
Углавном муж	30%	15%	25%
Углавном жена	—	4%	2%
Само муж	9%	—	5%
Само жена	—	—	2%
Не зна	4%	2%	—

Као што се види, доминирају одговори да у одлучивању о наведеним питањима треба подједнако да одлучују муж и жена. Али није безначајан ни број оних који сматрају да о наведеним питањима треба да одлучује углавном муж, и то не само међу старима већ и међу младима.

Полазећи од дијалектике и принципа социјалистичког хуманизма може се видјети разлика између патријархалног и савременог и у односима брачних другова према родбини, однос породица у друштву. Наравно, патријархално и савремено долази до изражаја и у односу према самоуправљању, односу према СК итд.

б) *Суфрoиносџи између патријархално-традиционалистичког и самоуправног меншалинџија*

Под менталитетом се подразумева тип понашања и мишљења, односно дијалектичко јединство понашања и мишљења. Ова супротност долази до изражаја у односу према раду и животу. То претпоставља и супротности у односу према самоуправљању и самоуправном ангажовању на социјалистичким основама, односу према СК, према делегатском систему и слично. Ево неких примјера који показују наведене супротности.

У истраживању је претпостављено да се рјешавање питања, као што су избор посланика, одређивање односа према органима власти, доношење одлука о уређењу и изградњи насеља итд. разликује ако се она рјешавају по традицији и обичајима, по мишљењу функционера, по властитом убјеђењу заснованом на сазнању истине. Анкетирани су одговорили шта би, по њиховом мишљењу, требало да буде одлучујуће када се рјешавају наведена питања и релативно најчешће су се опредјељивали за одговоре који изражавају самоуправну оријентацију.* Треба имати у виду да у анкетираним радним организацијама нијесу изражени патријархални односи, па ипак су се понеки самоуправљачи опредјелили за патријархално-традиционалистичка рјешења.

Мишљење да у наведеном и сличним питањима одлучујуће у опредјељењу треба да буде обичај и онда када се разликује од истине и социјалистичких вриједности узима се као индикатор патријархално-традиционалистичког менталитета и мишљење да треба да буде одлучујуће мишљење функционера и онда када се разликује од аргумената, истине и социјалистичких вриједности — индикатор хијерархистичког менталитета, а мишљење да у опредјељењима треба да је одлучујуће властито увјерење на основу сазнате истине, узима се као индикатор самоуправног менталитета. Треба имати у виду да се овдје ради о мишљењу како се треба опредјељивати када се рјешавају поменута питања. Ипак, и у тако замишљеној ситуацији било је оних који су били за патријархално-традиционалистичка и хијерархистичко-бирокупатска опредјељења, одричући се властитих убјеђења. Питање је — колико би било таквих случајева приликом стварног практичног опредјељења у току доношења самоуправних одлука. Реално је претпоставити да би их у тим условима било више, нарочито ако би их ситуација на то подстицала. Тако разни облици несамоуправне моћи, страх од посљедица приликом опредјељења на основу властитих убјеђења, некритични однос према традицији и обичајима утичу да се самоуправљачи опредјељују супротно истини и социјалистичким вриједностима.

Доминацију опредјељења на основу властитих убјеђења на бази сазнате истине, а и извјесно одрицање од таквог убјеђења када се не поклапа са мишљењем функционера и обичајима, показују и одговори на остала слична питања, наравно у различитој мјери.

* Анкетирани самоуправљачи који имају више и високо образовање и квалификовани радници изражавајући став о томе шта треба да буде одлучујуће приликом доношења одлука о уређењу и изградњи насеља дали су сљедеће одговоре:

	Умни радници, висока и виша школска спрема	Квалификовани радници
Обичај	3,3	3,7
Мишљење функционера	6,2	12,3
Властито убјеђење на основу сазнања истине	76,3	54,3
Подједнако	10,4	11,0
Не зна	3,8	18,7

Анкетиранима је претпостављено да за предсједника општине има три кандидата. Једном од њих преци су се показали као добри предсједници, другога уважавају виши руководиоци, а за трећег су се они сами увјерили на основу чињеница да је способнији и поштенији од прва два. Релативно најчешћи је одговор који иницира развој самоуправног менталитета,* али има и патријархално-традиционалистичког и хијерархистичко-бирокупских опредјељења.

Има више индикатора који говоре о томе да различити менталитети долазе до изражаја приликом избора носилаца руководећих функција. Извјесни случајеви избора ових функционера добијају призивок патријархално-традиционалистичког менталитета. Понекад у одређеним срединама на изборима победи кандидат који се некритички односи према одређеној традицији и обичају као својеврсни „народни човјек” насупрот кандидату самоуправног менталитета.

Самоуправни и несамоуправни менталитет, између осталог, долазе до изражаја и у односу према раду. Познат је отпор према модерној техници и технологији који пружају носиоци патријархално-традиционалистичког менталитета. Научно-технолошка револуција, самоуправљање и знање, разбијају патријархално-традиционалистички однос и гледање на производњу, модерну технику и технологију.

Грађани самоуправног и несамоуправног менталитета разликују се и у погледу критеријума вриједности људи. Тако је код лица патријархално-традиционалистичког менталитета често наглашен критеријум вриједности људи према крвном сродству, социјалном поријеклу, према томе колико су преци традиционално цијењени, колико поштују и придржавају се одређених обичаја, традиција итд. И овдје је отпор промјенама које доносе самоуправни социјализам и образовање рушећи патријархалне односе и вриједности.

Социјалистичка револуција и самоуправљање значе и претпостављају рушење одређених патријархално-традиционалних норми и вриједности, али и њихово стваралачко превазилажење и даље развијање. Револуција се у одређеној мјери ослањала на носиоце тих вриједности. Познато је да су прављене извјесне грешке непотребног и неадекватног рушења извјесних традиционалних вриједности.

* Ево кога би самоуправљачи из анкетираних радних организација са вишом и високом школском спремом као и квалификовани радници прије предложили за предсједника:

	Висока и виша школска спрема	Квалификовани радници
Оног чији су преци били добри предсједници	0,9	3,2
Оног кога подржавају виши функционери	1,8	5,0
Оног за кога су убијеђени да је поштенији и способнији	96,7	77,5
Подједнако за сва три	0,4	5,0
Не зна	—	9,5

Самоуправни менталитет је менталитет ослобођења иницијативе, утицаја на основу истине и аргумената, док патријархално-традиционалистички, снобовски, хијерархијско-бирокуратски, кликашки, у мањој или већој мјери најчешће представљају разне видове отуђења.

ц) *Сујројиносии њајријархално-догмајског и савременог*

Присуство патријархално-догматског менталитета имамо и код оних самоуправљача који гледају на одређене радне људе и грађане као на непогрешиве у рјешавању самоуправних питања. На питање да ли има људи који, према њиховом мишљењу, не могу погријешити у доношењу одлука о питањима која су од значаја за даљи развој самоуправљања у њиховој радној организацији у З. су добијени сљедећи одговори:

Има	30%
Нема	54%
Не зна	14%

Слични су одговори и на питање да ли такви људи постоје у њиховом насељу: Има 27%, Нема 49%, Не зна 18%.

Дакле, и овдје се појављује самоуправни критички менталитет који, полазећи од дијалектике, показује свијест о томе да нема апсолутних непогријешивих субјеката, као што нема ни апсолутних непромјенљивих истина, па према томе нема ни непогрјешивих самоуправљача. То су субјекти за које се може очекивати да су у процесу развоја критички одговорног самоуправног субјекта који ће тешко омогућити монопол моћи и утицаја бирократије и технократије. С друге стране, није мали број ни оних самоуправљача који вјерују да има људи који у њиховој радној организацији, насељу, општини и слично не могу погријешити у рјешавању самоуправних питања испољавајући свој патријархално-догматски традиционалистички менталитет.

Између осталог, и ово показује колико је потребно мијењати патријархално-традиционалистички менталитет ради даљег развоја самоуправљања на социјалистичким основама. Све ово истовремено указује да патријархалног и социјалистички савременог има можда у свим заједницама у одређеном односу. Слично томе резултати истраживања наводе на закључак да патријархалног и социјалистички савременог имамо у личности самоуправљача, али се они знатно разликују у том погледу. Дакле, супротности између савременог и патријархалног у друштвеним групама и заједницама, у личностима самоуправљача.

Људи патријархално-традиционалистичког менталитета не могу довести у склад своје понашање и мишљења са социјалистичким самоуправним подруштвљавањем политике. Патријархално друштво и односи претпостављају подјелу људи на оне који рјешавају друштвено значајна заједничка питања и на оне који су углавном субјекти извршавања, дакле супротно социјалистичком самоуправном подруштвљавању политике. Отуда самоуправљачи носиоци патријархално-традиционалистичког менталитета тешко могу бити самоуправни субјекти, уколико полазе

од патријархалног становишта да други а не и они треба да одлучују о заједничким јавним питањима самоуправне природе, и ако (као носиоци руководеће улоге) траже монопол моћи и утицаја као патријархални старјешина. Такви самоуправљачи релативно лако допуштају да се самоуправно одлучивање претвори у формализам, да се фетишизира одређени руководилац или стручњак, а да се остали подцјењују и запостављају, да се фетишизирају одређени облици и традиције, а да се одбацују рјешења која се не могу ускладити са традиционалистички схваћеним вриједностима.

КАТЕГОРИЈЕ ДИЈАЛЕКТИКЕ КАО ЧИНИОЦИ САЗНАЊА

Велики теоријско-методолошки значај за истраживање друштва имају и категорије дијалектике. Према томе, оне имају одређени значај и у истраживању патријархалних заједница и култура. Тако, оне изражавају дјеловање закона дијалектике у патријархалним срединама са специфичностима њиховог појављивања. Категорије дијалектике представљају и у сазнању патријархалних заједница и културе, као и у сазнању друштва уопште, и средство научног сазнања, а истовремено показују и ступањ научног сазнања, степен продирања науке у стварност коју истражује. Оне и у области научног сазнања патријархалних односа, као и друштва уопште, упућују научно мишљење ка конкретним садржајима, ка откривању конкретне садржине дјеловања закона дијалектике. Бројне су категорије на којима се ово може показати, али узмимо дијалектику односа суштине и појаве.

Познато је да се и сама дијалектика процеса сазнања изражава у дијалектичком продирању од појаве ка суштини и да је управо и то показатељ и научног сазнања. В. И. Лењин, изражавајући ову дијалектику, писао је: „ . . . бесконачни процес продубљивања човјекове спознаје ствари, појава, процеса итд. од појаве ка суштини и од мање дубоке к дубљој суштини”.

И у условима социјалистичког самоуправљања често је врло сложен пут од појаве ка суштини, појава може да адекватно изражава суштину, али може и да је дубоко скрива. Тако дијалектика и на њој засновано научно истраживање може да покаже случајеве патријархалног које се, на примјер, маскира велом самоуправљања, али и стварно социјалистичке самоуправне интересе који добијају патријархални израз. Примјер за самоуправни израз, појаву, а за патријархалну садржину могу бити и одређене неформалне групе на патријархалним основама. Неке од њих под плаштом самоуправљања могу да се боре за афирмацију кликашких интереса и клике формиране на патријархалним основама. Таква неформална група може да буде формирана у мањој или већој мјери на патријархално-племенској и сличној основи и да се њени чланови узајамно беспринципијелно штите и онда када знају да нијесу у праву. Такви чланови братства или племена у одређеној средини могу да развијају стратегију и тактику да, на примјер, запосле „своје” из братства и племена и онда када они по социјалистичким принципима немају услове или други имају значајне предности над њима.

Слично дјеловање поменуте неформалне групе може бити и приликом избора друштвеног јавног функционера. Она може да има свога кандидата и да се неосновано или slabим аргументима бори за његов избор и онда када је свјесна да други кандидати имају знатно веће личне вриједности које су од значаја за успјешно обављање функције.

Таква неформална група може да врло успјешно и вјешто развије стратегију и тактику освајања позиција одређеним патријархално схваћеним земљацима и слично, иако други кандидати имају предности у личним вриједностима. Дакле, ради се о својеврсној клици на патријархалној основи. Али вид њеног испољавања може да буде „самоуправни” и да је тешко показати његову суштину. Таква група може да се у остваривању својих циљева стално позива на своје самоуправно право. У неким случајевима може да се позива и на одређену базу. Нема сумње да има и наивних самоуправљача, који могу повјеровати таквој групи и помоћи јој да оствари своје циљеве. Ово у толико прије у колико је тешко продријети од појаве ка суштини и у колико се одговорни чиноци дистанцирају.

Познато је да многе неформалне групе имају позитивну улогу, па у одређеним условима и неке које су биле формалне на извјесним патријархалним основама. Има индикатора који говоре да су у одређеним патријархалним срединама извјесне неформалне групе у којима су били присутни патријархални односи и вриједности пружале отпор окупатору и његовим помагачима. Често је зависило од стратегије КП да ли ће такве не само неформалне групе него и њихова шира социјална околина постати активна антифашистичка снага. Опасност је постојала ако су, нарочито без потребе, нагло рушене неке патријархалне вриједности.

Из ових и сличних примјера види се да је онај који не влада материјалистичком дијалектиком, посебно дијалектиком односа појаве и суштине и одговарајућим научним знањем, на путу не само да погријеши у оцјењивању друштвених појава већ и да негативно утиче на њих. Тако, одређени субјекти могу да закључе да су самоуправне снаге неки субјекти који се боре под плаштом самоуправног права а у суштини су одређене клике на патријархалним кликашким основама, као и да закључи да су антисамоуправне снаге неки субјекти који само имају патријархални вид одређеног дјеловања, али је суштину дјеловања на демократско-хуманистичким основама. У сличну грешку може да дође и онај који се задовољава, када су у питању патријархални односи и заједнице, само стихижно-емпиријским знањем.

Има више показатеља који говоре да је у патријархалним заједницама у условима социјалистичког самоуправљања изражено стихижно-емпиријско знање, па чак и задовољавање таквим знањем, без потребних научних истраживања и продирања од појаве ка суштини.

Нема сумње да је социјалистичко самоуправно ангажовање довело до јачања стихижно-емпиријских знања и о патријархалном и о савременом. Дакле, друштвено ангажовање постаје значајан извор сазнања о друштвеним процесима и односима, па и о патријархалним.

Позната су ограничења стихижно-емпиријског сазнања и предности научног сазнања које се односе и на сазнање патријархалних заједница.

Тако стихижно-емпиријско знање и у овој области није засновано на адекватним методолошко-гносеолошким и теоријским принципима, већ га у мањој или већој мјери сви људи стихижно добијају кроз рад и живот. Ограничење овога сазнања је, у односу на научно сазнање, што се не употребљавају научне методе и средства сазнања којима се адекватно продира од појавног ка суштини патријархалног. Стихијно-емпиријско сазнање, имајући широк и неодређен објект сазнања, разликује се и по циљу и његовој одређености од научног сазнања које је усмјерено у правцу остваривања одређеног циља. Предност научног сазнања је и у томе што се оно темељи на сазнању одређених законитости, доводи у везу појединачно са цјелином, изражава се у адекватној научној форми која строго подлијеже законима и правилима научног мишљења.

Поставља се питање — зашто људи често остају на стихижно-емпиријском сазнању патријархалног и поред његових ограничења, зашто нема више научних истраживања?

Водећи се историјским материјализмом као општом методологијом у изучавању друштва треба поћи од друштвено-економске основе и материјалне производње. Сигурно је да недостатак материјалних средстава за истраживање треба узети као један од чинилаца који смањују и ограничавају и научна истраживања патријархалних заједница. Међутим, одмах се поставља питање — а како има средстава за истраживање низа других питања нашег друштвеног живота. Свакако да постоји одређена неравномјерност у истраживању нашег друштвеног живота и рада. Научно истраживање је релативно више оријентисано на сазнање основних чинилаца неких материјално-техничких развоја и њихове носоце. Тако се истраживања у знатној мјери концентришу у индустрији и у градовима. Село и пољопривреда социолошки нијесу у центру научних истраживања. Наравно, не може се изједначити село и патријархална заједница, али патријархални односи су релативно више изражени у селу.

Нема сумње да је један од чинилаца који смањују могућност научних истраживања патријархалног у друштву недовољна организованост на социјалистичким самоуправним основама великог броја средина у којима има доста патријархалних односа. Управо је и то један од видова патријархалног, а истраживања су потребна и ради веће организованости.

Често се срећу субјекти који мисле да познају патријархално, али то је знање стихижно-емпиријске природе. Тако се износе извјесне карактеристике људи из одређених региона, на примјер, одређеног планинског подручја и слично, као да је све јасно, тачно, евидентно, познато. Када се тражи образложење, онда се често износи неколико неповезаних емпиријских чињеница, а понекад се сматра да то и не треба образлагати, да је то све познато итд. Није риједак случај да се износе одређени стереотипи. У вези с тим је и позивање на „непогрешиви политички инстинкт”, умјесто на научно сазнање. Све се ово појављује као препрека научно истраживању патријархалних односа, а тиме се смањују могућности ефикасног утицаја и усмјеравања друштвених кретања на социјалистичким самоуправним основама. Тако остајање на стихижном развоју

и на стихијно-емпиријском сазнању патријархалних заједница успорава њихов социјалистички самоуправни развој који подразумјева дијалектичко превазилажење патријархалног у смислу негације негативног и развоја и афирмације позитивног полазећи од принципа социјалистичког хуманизма.

Али треба имати у виду да између стихијно-емпиријског и научног сазнања постоји познати дијалектички однос, па и када се ради о поменутиим степенима сазнања патријархалних односа. У колико је квалитетније стихијно-емпиријско сазнање патријархалних заједница у толико оно може више послужити као почетно сазнање за научна истраживања, за њихово адекватније усмјеравање, плодносније хипотезе, стваралачкију примјену методологије. С друге стране, научно, истраживања патријархалних заједница, води подизању квалитета, стихијно-емпиријског сазнања патријархалног. Није ријеч само о подизању нивоа стихијно-емпиријског кроз развој средстава рада, већ и о утицају научног сазнања на развој способности сагледавања друштвених појава, уочавање веза и односа између њих, смањењу грешака у мишљењу, примјени закона мишљења. Значи, смањује се разлика између научног и стихијно-емпиријског тако што се друго приближава првоме.

ЗНАЧАЈ ДИЈАЛЕКТИЧКО-НАУЧНОГ ИСТРАЖИВАЊА ПАТРИЈАРХАЛНОГ

Полазећи од марксистичке дијалектике и услова и циљева социјалистичког самоуправљања, велики је значај научних истраживања патријархалних заједница. Он се, као и обично, разликује на теоријски и практични. Научно сазнање патријархалног у друштву доприноси теоријско-научном сазнању не само патријархалних односа него и друштва у цјелини. У нашим условима такво сазнање доприноси развоју теорије о социјалистичком самоуправном преображају друштва и специфичностима његовог развоја.

Практични значај је повезан са теоријским, понекад до те мјере да их је тешко одвојити. Ево неких видова претежно практичног значаја научног истраживања патријархалних односа између људи.

Научно сазнање патријархалних заједница може да допринесе ослобађању и развоју друштвене активности радних људи и грађана на линији стваралачког превазилажења патријархалних односа. Тако научно сазнање патријархалних заједница доприноси ослобађању и развоју стваралачке иницијативе радних људи и грађана у правцу стваралачког разрјешавања супротности између директиве и иницијативе на линији развоја иницијативе. Такво сазнање доприноси развоју активности и других радних људи и грађана у односу на утицај на патријархалне заједнице и односе између људи.

Већ из реченог произлази да је научно сазнање патријархалних заједница значајно и ради развоја друштвеног утицаја на социјалистичким самоуправним основама. Већ сама основа поменутог утицаја: истина, аргументи и социјалистичке вриједности претпоставља научно сазнање питања о којима се доносе закључци. Истовремено, истина, аргументи

и социјалистичке вриједности су основа утицаја друштва на патријархалну заједницу. Али за такав утицај потребна су научна истраживања поменутих заједница. Не само због сазнања истине него и ради сагледавања социјалистичких вриједности у датим условима као и могућности њиховог остваривања у условима у којима се оне налазе и развијају.

Научна истраживања патријархалних заједница воде јачању одговорности радних људи и грађана, како у њима тако и у ширем друштву, за њихов будући развој. Да би био одговоран члан заједнице, да би одговорно утицао на будући развој и имао социјалистичка опредјељења у рјешавању друштвено значајних питања, треба да познаје природу заједнице у којој живи, да зна могућности развоја, да разликује социјалистичко од несоцијалистичког итд. Познато је да постоји одговорност и ширег друштва за развој патријархалних заједница, за превазилажење патријархалног у савремено на социјалистичким основама. И овдје је претпоставка одговорности сазнања истине о патријархалним заједницама, о супротностима између патријархалног и савременог, о могућностима њихових разрјешавања. То подразумејева научна истраживања на основама материјалистичке дијалектике.

Научно сазнање патријархалног и супротности између патријархалног и савременог на социјалистичким основама води развоју свијести и самосвијести радних људи и грађана. Такво сазнање је једна од претпоставки развоја социјалистичке самоуправне свијести и менталитета.

Поменута истраживања су значајна и због тога што могу да знатно допринесу адекватнијем и потпунијем планирању друштвеног развоја средина у којима има патријархалних заједница и односа. Таква истраживања могу да знатно допринесу сазнању нужности развоја патријархалних заједница и култура, могућностима развоја, сагледајући не само објективне услове већ и субјективне снаге. На тај начин би се избјегао чести недостатак друштвених планова у погледу занемаривања „људског фактора”, смањиле би се могућности технократије и техницизма. Тако би се могло доћи и до реалнијих планова који би цјеловитије захватили друштвени развој узимајући и материјални и духовни развој, продуктивност и хуманизацију односа у њиховој дијалектичкој повезаности и условљености.

Из свега реченог произлази да поменута истраживања (јединство дијалектике и научног сазнања кроз комплексна истраживања) могу да буду од значаја за стваралачко усмјеравање друштвених кретања на социјалистичким самоуправним основама. То истовремено значи да су таква сазнања значајан чинилац стваралачког разрјешавања супротности између патријархалног и савременог у правцу негације онога што спречава социјалистичку самоуправну хуманизацију односа у патријархалној заједници и афирмације онога што је позитивно у њој на линији даљег развоја вриједности дијалектичког социјалистичког хуманизма.

KRSTO KILIBARDA

THE DIALECTICS AS A THEORETICAL — METHODOLOGICAL BASIS OF INVESTIGATION OF PATRIARCH COMMUNITIES AND CULTURES

S u m m a r y

That what is patriarch cannot be adequately perceived, determined and learnt without its opposition with the contemporary, without the dialectics of relations between the patriarch and contemporary. It is known that oppositions are the „fountainhead of complete dialectics“ (Marx). Already this indicates theoretical-methodological advantage of marxist dialectics over the positivism and functionalism in investigation of patriarch communities and cultures, better to say in the investigations of relationships of patriarch and contemporary in the society and culture.

The dialectics of the oppositions of patriarch and contemporary shows its theoretical-methodological fruitfulness in various spheres of social life and culture. For example, that is shown in the investigations of oppositions between the patriarch and contemporary in forming of marriage, in relationships between the partners, in way of forming and the character of structure of social power and influence in marriage, family e.t.c.

The dialectics is an adequate theoretical-methodological basis in investigation of mentality of patriarch communities, as well as in the investigations of oppositions between the self-managing on one and traditionalistic, clique, bureaucratic-hierarchical, snobish and petit bourgeois mentality on the other hand. The investigations show the oppositions between the working men and citizens as self-managers in type of behaviour and thinking, among which some are on contemporary and some on patriarch basis.

The categories of materialistic dialectics are presenting themselves as efficient means of scientific knowledge of patriarch, even then when it is disguised by the veil of contemporariness. This is indicated by the dialectics of relations between the essence and phenomenon, penetration from the phenomenon towards the essence which, as an example, discovers also certain cliques on patriarchal basis which are masqued by the veil of self-management. Similar to this particularly patriarchal are some dogmatic approaches to some self-managers as to the unerring subjects in solving of self-managing questions.

The dialectics is also an important factor of knowing the patriarchal (relations and cultures) from the elementary-empirical towards scientific. Such knowledge has complex theoretical and practical consequences in the development of self-management (both as a theory and a practice) on socialistic basis. It contributes to development of the initiative, influence, criticism, liability on socialistic basis, as well as to development of socialist self-managing consciousness, and by that to creative exceeding of patriarchal relationships and consciousness.